

Αντίληψη, νόηση και πολιτισμός

- Σταθερότητα και οπτική πλάνη
- Αισθητική αντίληψη – τέχνη
- Νοητικές διεργασίες
- Ερμηνείες νοητικών διαφορών

ΨΧ56: Διαπολιτισμική Ψυχολογία
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ
Εαρινό εξάμηνο 2024-2025
Καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος

Δύο σχολές για την ερμηνεία της αντιληπτικής σταθερότητας

- **Γενετιστές.** Η δομή του νευρικού συστήματος (και όχι η εμπειρία) είναι αυτή, η οποία καθορίζει την ανθρώπινη αντιληπτική ικανότητα (π.χ. Gibson, 1966).
- **Εμπειριστές.** Η αντίληψη καθορίζεται από «λειτουργικές συναλλαγές» του οργανισμού με τα εισερχόμενα ερεθίσματα. Η ερμηνεία των ερεθισμάτων βασίζεται στην προηγούμενη εμπειρία (π.χ. Brunswik, 1956).

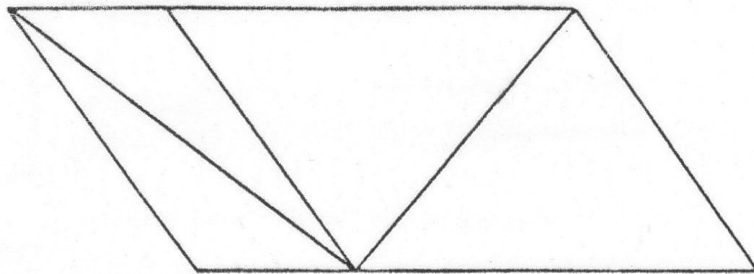
Δύο εμπειριστικές υποθέσεις για την αντιληπτική σταθερότητα: η περίπτωση της οπτικής πλάνης

(Segall et al., 1966)

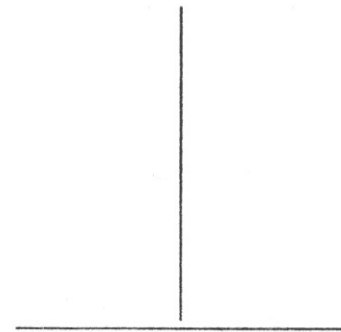
- Η οπτική πλάνη προκαλείται επειδή οι συνήθειες συναγωγής συμπερασμάτων εφαρμόζονται με ακατάλληλο τρόπο σε περιστάσεις μη οικολογικά αντιπροσωπευτικές.
- Σε διαφορετικά οικολογικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα αναπτύσσονται διαφορετικές συνήθειες συναγωγής συμπερασμάτων.

Οπτικές πλάνες

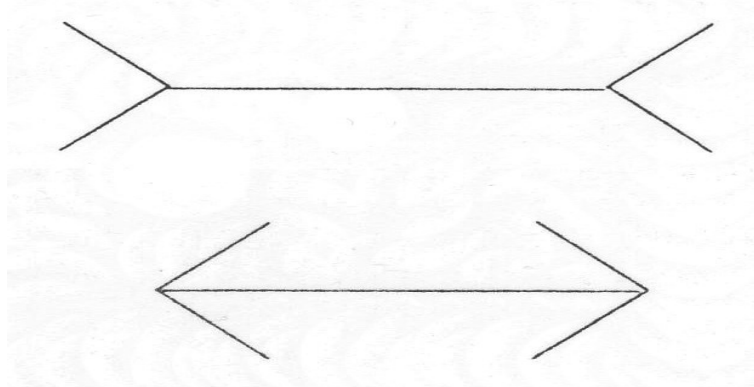
Πλάνη Müller-Lyer

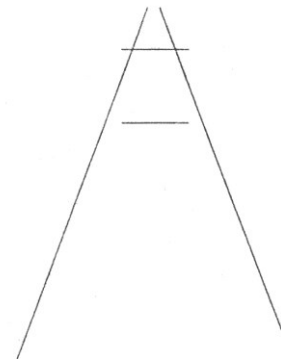
Πλάνη οριζοντίων-καθέτων γραμμών

Παραλληλόγραμμο του Sander

Πλάνη Ponzo

Αισθητική αντίληψη – τέχνη

- Όταν οι έρευνες μελετούν το καλλιτεχνικό **ύφος**, παρατηρούνται διαπολιτισμικές διαφορές.
- Όταν όμως οι έρευνες μελετούν τους **αντιληπτικούς μηχανισμούς** για την αξιολόγηση της τέχνης, παρατηρείται μεγαλύτερη συμφωνία μεταξύ πολιτισμών (Berlyne, 1980).

Cueva de las Manos, Αργεντινή, 8.000 π.Χ.

Προσεγγίσεις των διαπολιτισμικών διαφορών στην αισθητική

- Η αισθητική προτίμηση φυσικών και κατασκευασμένων περιβαλλόντων έχει συνδεθεί με το οικολογικό πλαίσιο των υπό μελέτη ομάδων (Kaplan & Kaplan, 1989).
- Η αισθητική αξιολόγηση συναρτάται με το βαθμό στον οποίο τα συγκεκριμένα ερεθίσματα προσομοιάζουν σε ένα τυπικό δείγμα της κατηγορίας τους, δηλαδή μπορούν να θεωρηθούν πρωτοτυπικά (Whitfield, 1983).
- Η εξελικτική προσέγγιση της αισθητικής υπογραμμίζει τη λειτουργική-προσαρμοστική αξία των αισθητικών επιλογών για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους (Orians, 1998).

Πολιτισμός και νοητικές διεργασίες

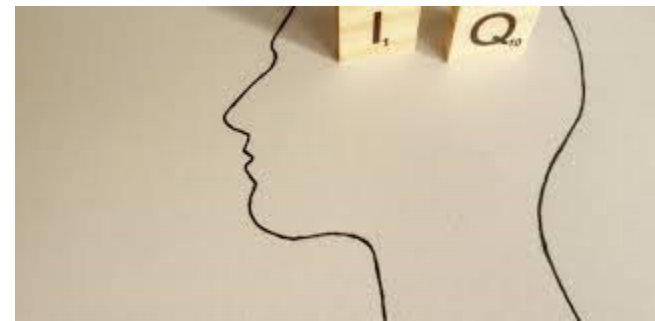
- *Η Μεγάλη Διαίρεση* («πρωτόγονοι» vs. «πολιτισμένοι»).
- *Η θεωρία της πολιτισμικής εξέλιξης* (Tylor, 1871. Fraser, 1890): μονογραμμική, «δαρβινική» αντίληψη για την εξέλιξη των λαών.
- *Η θεωρία της προ-λογικής σκέψης* (Lévy-Bruhl, 1910): απουσία αποφυγής της λογικής ασυμβατότητας, νόμος της συμμετοχής.
- *Η θεωρία της ψυχικής ενότητας του ανθρώπινου γένους* (Boas, 1911): όλες οι ανθρώπινες ομάδες διαθέτουν βασικές νοητικές ικανότητες, ενώ οι πολιτισμικές διαφορές εντοπίζονται στις περιστάσεις όπου εφαρμόζονται οι γνωστικές διεργασίες.

Κριτική του βιολογικού ντετερμινισμού για τις πολιτισμικές διαφορές στη νοημοσύνη (Segall, 1976)

- Οι δι-ομαδικές διαφορές μπορεί να οφείλονται *αποκλειστικά* σε μη γενετικούς παράγοντες.
- Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που επηρεάζουν το IQ είναι πιο εμφανείς σε ομάδες με χαμηλό IQ.
- Η μεροληψία των τεστ νοημοσύνης λειτουργεί σε βάρος των πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων.
- Η δι-ατομική διακύμανση των γονιδίων είναι πολύ μεγαλύτερη από τη δι-ομαδική διακύμανση.
- Η γενετική εξέλιξη είναι πολύ βραδύτερη της πολιτισμικής εξέλιξης.

Δύο παραδοχές για τη διαπολιτισμική μελέτη των νοητικών ικανοτήτων

- Η νοημοσύνη μπορεί να οριστεί με τον ίδιο τρόπο στις διάφορες ανθρώπινες ομάδες.
- Η νοημοσύνη μπορεί να μετρηθεί έγκυρα και αξιόπιστα σε κάθε ομάδα.

Ορισμοί της νοημοσύνης σε μη-δυτικές κοινωνίες (Segall et al., 1996)

- **Νιγηρία:** τεχνογνωσία + συμμόρφωση
- **Ουγκάντα:** σοφία + κοινωνικές δεξιότητες
- **Ζάμπια:** Συνεργασία, υπακοή
- **Ακτή Ελεφαντοστού:** Παρατήρηση, μάθηση, επιδεξιότητα + προθυμία, υπευθυνότητα
- **Γουατεμάλα:** Εξυπνάδα, επινοητικότητα
- **Μαλαισία:** Ομιλία, κοινωνικές δεξιότητες
- **Κίνα:** Δημιουργικότητα, γνώση + μίμηση, προσοχή
- **Αυστραλία:** Δημιουργικότητα, γνώση + επικοινωνία, γλώσσα

Πολιτισμικές διαφορές στη γνώση: Η ερμηνεία της Ανεπάρκειας (Cole & Bruner, 1974)

- Ορισμένες ομάδες υστερούν νοητικά λόγω «πολιτισμικής στέρησης», δηλ. έλλειψης των κατάλληλων περιβαλλοντικών ερεθισμάτων (π.χ. αποστέρηση της μητρικής φροντίδας, φτωχή γλωσσική επικοινωνία, ρύπανση).
- Οι προτεινόμενοι τρόποι παρέμβασης (π.χ. «αντισταθμιστική εκπαίδευση») τείνουν να διαιωνίζουν την εξάρτηση και την αδυναμία.

Πολιτισμικές διαφορές στη γνώση: Η ερμηνεία της Διαφοράς (Cole & Bruner, 1974)

- Οι διαφορές γίνονται αποδεκτές με βάση λειτουργικά κριτήρια χωρίς να αξιολογούνται. Αντ' αυτού, διερευνώνται οι δεξιότητες και οι αξίες που επιλέγει κάθε ομάδα (ημική προσέγγιση έναντι επιβεβλημένης ητικής).
- Οι προτεινόμενοι τρόποι παρέμβασης δίνουν έμφαση στην αυτονομία και ανασυγκρότηση της ομάδας, καθώς και στην ανάγκη για ευρύτερη κοινωνική αλλαγή.

Πολιτισμική Νοημοσύνη

- Η πολιτισμική νοημοσύνη (CQ) ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου να διαχειριστεί καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από πολιτισμική ετερότητα (Early & Ang, 2003).
- Περιλαμβάνει γνωστικές, αξιολογικές και συμπεριφορικές συνιστώσες.
- Οι ατομικές διαφορές στην ΠΝ δεν γίνονται αντιληπτές ως προδιαθέσεις (traits) αλλά ως ρευστές, εύπλαστες ικανότητες που σχετίζονται με τις περιστάσεις (states).

Πολιτισμική Νοημοσύνη

- Η μεταγνωστική ΠΝ αναφέρεται στις διεργασίες τις οποίες ενεργοποιούν τα άτομα προκειμένου να προσλάβουν και να κατανοήσουν γνώσεις πολιτισμικού περιεχομένου.
- Η γνωστική ΠΝ είναι οι γενικές γνώσεις για μία κουλτούρα.
- Η κινητοποιητική ΠΝ αφορά στο ποσό και την κατεύθυνση της ενέργειας που αφιερώνει κανείς με σκοπό να μάθει και να λειτουργήσει σε διαπολιτισμικές συνθήκες.
- Η συμπεριφορική ΠΝ είναι η ικανότητα να επιδεικνύει κανείς τις κατάλληλες λεκτικές και μη λεκτικές συμπεριφορές κατά την αλληλεπίδραση με άτομα από διαφορετικές κουλτούρες.